

УДК 821.161.2-7

ОЛЕКСАНДРА ЦЕПА

м. Кропивницький

tsepaov@shtorm.com

ОБРАЗ АВТОРА В УСМІШЦІ «ОТАК І ПИШУ» ОСТАПА ВИШНІ

У статті йдеться про унікальність творчої постаті Павла Губенка. Акцентовано на досягненнях сучасних літературознавців в аспекті фахового осмислення біографічних перипетій та творчої долі відомого українського гумориста. Пояснено доцільність застосування до творчості Остапа Вишні актуальної у філологічній науці проблеми автора. Окреслено специфіку відповідного інструментарію, обраного для основного предмету дослідження. На матеріалі усмішки «Отак і пишу» з'ясовано особливості художньо вираженого внутрішнього досвіду оповідача, специфіку його бачення довколишнього світу. Сформовано естетичне уявлення як про закодовану в тексті авторську індивідуальну картину світу, так і про інтереси, уподобання, якості оповідача як однієї з суб'єктних форм авторської свідомості. Зроблено висновок про доцільність аналізу/інтерпретації усмішки «Отак і пишу» крізь призму оповідної манери. Наголошено на перспективних шляхах дослідження як конкретного тексту, так і всієї спадщини Остапа Вишні.

Ключові слова: проблема автора; образ оповідача; внутрішній світ, довколишній світ; самозображення, самооцінка, самоочікування.

«Все життя гумористом! Господи! Збожеволіти можна від суму!» [1], – таким записом у щоденнику «Думи мої, думи мої...» від 7 червня 1955 року Павло Губенко вишукано провокував дослідницький інтерес до власної особистості. А характеристика Остапа Вишні в антології «Розстріляне відродження» стала, на наш погляд, не лише вагомою щодо формування відповідної літературно-критичної думки про митця, але й своєрідним активатором пошуків унікальності й «таїни» подвижника українського гумору та сатири: «Бути все життя безпартійним – у вік партійної всемогучості й тиранії, гумористом – у вік жахів, кепкуном – у часи сліпого фанатизму, гуманістом – у вік масових організованих злочинів і людоїдства. Щоб зрештою стати «блазнем» з авторитетом, популярністю і моральною відповідальністю президента, а з правами в'язня концтабору» [7].

У сучасному літературознавстві маємо чимало спроб фахового осмислення унікальних біографічних перипетій, тернистої творчої долі гумориста (Ю. Лавріненко [6], І. Дузь [4], І. Зуб [5], С. М. Цалик, П. О. Селігей [8], С. Гальченко [3] та ін.). Переконані, що наразі суттєво поглибити й урізноманітнити дослідницьку рецепцію Остапа Вишні можна через застосування до окремих текстів чи зага-

лом творчої спадщини митця актуальних літературознавчих методологій або концепцій. У межах цієї статті пропонуватимемо аналіз/інтерпретацію усмішки «Отак і пишу» в контексті філологічної проблеми автора, що передбачає системне дослідження аспектів внутрішнього і зовнішнього світів художньо закодованого образу автора (Див. розлогіше: [9, 8–78]). Осмислення втілених у тексті нюансів самозображення, самооцінки й самоочікування привідкриватиме життєвий досвід автора. Висвітлення змістової, часово-просторової характеристик образу зовнішнього світу не лише увиразнить специфіку авторського бачення, осмислення і ставлення до довколишнього, але й дасть змогу окреслити інтереси, цінності, якості авторської особистості.

Озвучуючи вже на початку тексту причину написання («Як ви пишете? З такими запитаннями частенько звертаються слухачі до всіх письменників мало не на всіх літературних вечорах, де письменники читають прилюдно свої власні твори. Звертаються з такими запитаннями вони й до мене. – Як я пишу?» [2]), увиразнюючи своє основне завдання («Я розкажу вам, коли і як я почав писати гуморески та фейлетони, і, коли вдається, – розкажу і як я їх пишу» [2]), оповідач

чітко заявляє про себе як про творця гумористично-сатиричної літератури.

Суттєво зауважити, що вже з самого початку художній автор категорично відмежує себе від ролі порадника, котрий ділитиметься так званими «рецептами» написання художніх творів. Цей момент в усмішці наділений своєрідним «подвійним ефектом». З одного боку, створюється враження певної творчої толерантності, навіть скромності письменника. До речі, згодом таке сприймання підсилиться від спогаду оповідача про свій перший надрукований фейлетон: «– А як підпишемо фейлетона? – питає Оксана. Я беру в неї свій «твір» і підписую: «Оксана». Таким робом перший мій фейлетон (коли можна його так назвати), надрукований у «Вістях», з'явився за підписом «Оксана». Чому? З цього видно, що серйозної ваги цьому фактові я не надавав і бути фейлетоністом чи взагалі письменником не гадав» [2]. А з іншого боку, подібна відверта демонстрація маловажності власної особи й пов'язаної з нею неординарної ситуації може сприйматися як вияв своєрідного маскування під «простачка», що своїм текстуальним і контекстуальним навантаженнями увиразнює кардинально протилежні якості особистості. Вже у висловленому переконанні – «навіть чи можна когось навчити писати...», а от навчитися ... писати можна» [2] – цілком очевидними є як досвідченість і мудрість оповідача, так і його тонка стратегія у вихованні нового творчого покоління.

Самозображення і самооцінка оповідача тематично збагачуються автобіографічними епізодами, пов'язаними з його походженням, місцем народження, батьками, освітою тощо. У цьому контексті цікавими з позиції нашого предмета дослідження є авторські психологічні самопрезентування, як-от: «Вдачі я змалку був не сказати, щоб дуже сумної, а зовсім навпаки: по молодості сміялося весело та розложисто» [2]. Подібний акцент гумориста на нюансах власного характеру, що, як відомо, є сукупністю якостей особистості, які проявляються в поведінці, цілком ілюструє органічний взаємозв'язок психофізіології людини та сфери її професійної реалізації.

Любов до читання, ще змалку продукуючи потребу особистісного самовдосконален-

ня («...все думалося та гадалося, що то за люди такі є на світі, що вміють вірша скласти чи книжку написати...» [2]), зрештою переросла в настирливу мрію про власну творчу самореалізацію. Висловлене самоочікування, доповнюючи вище спостережені особистісні характеристики, сприяє цілісності сприймання образу оповідача як митця.

Суттєво зауважити, що більша частина тексту концентрує дослідницьку увагу саме на творчій сутності оповідача, хоча спорадично і зазвичай у безпосередньому зв'язку з мистецтвом слова з'являється інформація про «газетярську» роботу, перекладацьку діяльність тощо. Зрештою ключовими в аспекті самопрезентування художнього автора стають епізоди про: вплив оточення на формування творчих задатків (мова йде, наприклад, про «освіченого» лікаря, який не лише «розкрив» «красу української мови і багато ... допоміг в її вивченні», але й підштовхував у «газети писати» [2]); перші розчарування через невдалий «допис»; вагомі професійні досягнення (успіх текстів про «закордонний факт», про редакційні справи; народження терміну «усмішка», «нашого» від «фейлетону» [2]); власне письменницьке кредо («... моя зброя – сміх! Я глузую, кепкую, а частенько просто собі усміхаюсь. М. В. Гоголь сказав: «Сміху боїться навіть той, хто вже нічого не боїться» [2]). Безсумнівно, такі відкриття оповідача увиразнюють талановитість, цілеспрямованість, дієву особистість, визначальним в якій є перманентне прагнення до самовдосконалення.

Осмилення оповідачем ролі української мови у власному житті та її статусу в дореволюційному та пореволюційному суспільствах, особливостей редакційної атмосфери в газетах «Вісті ВУЦВК», «Селянська правда», журналі «Червоний перець» тощо віддзеркалює насичений цікавими, інколи навіть суперечливими подіями образ довоколишнього світу. Специфіка авторського бачення людей, предметів чи явищ оприявлює інтелектуальні здібності митця, глибину світоглядних переконань, його унікальну спостережливість і толерантність. Такі якості, безумовно, забезпечують йому статус людини, котрій довіряють і вірять.

Саме в такому ракурсі сприймається ще один пласт матеріалу усмішки – щедрі на підтекстові смисли філософські роздуми про так звані «секрети творчості» (покликання, творчу лабораторію, джерела, процес написання тощо). «... кожна людина має до чогось певного більший потяг, більше покликання, ніж до іншого. А коли в людини є потяг чи покликання, приміром, до сатири, до гумору, вона ними, – сатирою та гумором, – більше й цікавиться, більше вивчає класиків сатири та гумору, народну сатиру та гумор, стежить за новими явищами в сатиричній та гумористичній літературі, тим самим задовольняючи своє до них покликання, а разом з тим виховує, збагачує, розвиває власні зерна сатири та гумору. Кінець кінцем сатира та гумор робляться справою її життя, її фахом, коли мова йде про літературу» [2], – завдяки не нав'язливій, позбавленій навіть натяку на докучливий дидактизм манері пояснення, слова художнього автора про людське покликання мають усі шанси бути не лише почутими, але й сприйнятими як орієнтир для подальшого особистісного пошуку та вдосконалення. Подібного ефекту, на нашу думку, досягає автор висвітленням епізодів, що передають унікальність творчої лабораторії художника, поета, прозаїка та ін., обґрунтуванням джерел як власного доробку («Почалося частіше братися за Гоголя, за Щедрина і за Чехова... Діставав словники, збірники приказок... Прислухався і в трамваях, і на базарах, і по ярмарках, і по поїздах, – чому сміються, чого так весело?... І записував» [2]), так і сатириків-гумористів загалом («Редакційна пошта завжди дає такого матеріалу скільки завгодно. Але, розуміється, найкраще бачити життя на власні очі, вивчати його, бути серед народу...» [2]). Вагомими в аспекті пізнання як унікальності світу гумористично-сатиричного слова, так і неординарності пос-

таті самого художнього автора є детальні розповіді про причини, передумови, процес написання «Зенітки», «У ніч під Новий рік», «Про замки та інші речі» тощо, відверті зізнання про свої творчі муки й сумніви.

У контексті образу автора на увагу заслуговує і гумористично-іронічна манера висловлювання оповідача щодо освіти за радянських і царських часів: «...тепер «дуже трудно»: ... і семилітки, і десятилітки, і технікуми, і університети, і інститути, і заочні вищі учбові заклади, і академії... А нам було «значно легше»: закінчив дві, три, а найбільше чотири зими освіти, хапайся за батіжок і – «цабе, рябе, тр-р-р-р!»». І то не на свої воли, а на куркульські або на поміщицькі!» [2]. Суттєвими як в аспекті окреслення образу довколишнього, так і в увиразненні критичності мислення авторської особистості є роздуми про роль літератури («Справа літератури – своїми засобами звернути увагу на певне явище, висвітлити його...» [2]), про труднощі розвитку сатири і гумору через брак відповідних теоретичних праць, про переваги формування творчої молоді в умовах розвиненої системи вищої літературної та журналістської освіти тощо.

Отже, досліджуючи з позиції проблеми автора усмішки «Отак і пишу», ми висвітлили особливості закодованого внутрішнього досвіду оповідача та специфіку його бачення довколишнього світу. Такий підхід, сподіваємось, став черговою спробою не лише урізноманітнення літературознавчої рецепції тексту Остапа Вишні, але й наближення до «таїни» його біографічної та творчої постаті. Наші результати аналізу/інтерпретації художньо вираженої авторської особистості можуть бути доповненням чи підґрунтям для ряду інших методик або концепцій дослідження як цього тексту, так і загалом творчої спадщини Павла Губенка.

Список використаних джерел

1. Вишня Остап. Думи мої, думи мої... URL: <http://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=440> (дата звернення: 05.04.2018).
2. Вишня Остап. Отак і пишу. URL: <http://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=451> (дата звернення: 02-02.04.2018).
3. Гальченко С. Історія тексту : джерелознавчі і текстологічні аспекти творчості П. Г. Тичини, В. М. Сосюри та Остапа Вишні / Нац. акад. наук України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. Київ : Наукова думка, 2014. 688 с.
4. Дузь І. М. Остап Вишня : нарис про творчість. Київ-Одеса : Вища школа, 1989. 184 с.
5. Зуб І. В. Остап Вишня : риси творчої індивідуальності. Київ : Наукова думка, 1991. 172 с.

6. Лавріненко Юрій. Остап Вишня. *Українське слово: Хрестоматія української літератури та літературної критики XX ст (у трьох книгах)*. Книга перша / упорядн. В. Яременко, Є. Федоренко. Київ : Видавництво «Рось», 1994. С. 480–487.
7. Лавріненко Юрій. Розстріляне відродження : Антологія 1917–1933 : Поезія – проза – драма – есей. – 3-тє вид. Київ : Смолоскип, 2004. URL: <http://lecture.in.ua/yurij-lavrinenko-rozstrilyane-vidrodjennya.html> (дата звернення: 07.04.2018).
8. Цалик С. М., Селігей П. О. Таємниці письменницьких шухляд : Детективна історія української літератури. Київ : Наш час, 2010. 352 с.
9. Цепя Олександра. Образ автора в поезіях Тараса Шевченка до заслання : монографія. Кіровоград : ПП «Центр оперативної поліграфії «Авангард», 2014. 260 с.

References

1. Vyshnia Ostop. Dumy moi, dumy moi... URL: <http://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=440> (data zvernennia: 05.04.2018).
2. Vyshnia Ostop. Otak i pyshu. URL: <http://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=451> (data zvernennia: 02.04.2018).
3. Halchenko S. Istoriiia tekstu : dzhereloznavchi i tekstolohichni aspekty tvorchoosti P. H. Tychuny, V. M. Sosiury ta Ostara Vyshni / Nats. akad. nauk Ukrainy, In-t l-ry im. T. H. Shevchenka. Kyiv : Naukova dumka, 2014. 688 s.
4. Duz I. M. Ostop Vyshnia : narys pro tvorchist. Kyiv–Odesa : Vyshcha shkola, 1989. 184 s.
5. Zub I. V. Ostop Vyshnia : rysy tvorchoi individualnosti. Kyiv : Naukova dumka, 1991. 172 s.
6. Lavrinenko Yurii. Ostop Vyshnia. Ukrainske slovo: Khrestomatiiia ukrainskoi literatury ta literaturnoi krytyky XX st (u trokh knyhakh). Knyha persha / uporiadn. V. Iaremenko, Ye. Fedorenko. Kyiv : Vydavnytstvo «Ros», 1994. S. 480–487.
7. Lavrinenko Yurii. Rozstriliane vidrodzhennia : Antolohiia 1917–1933 : Poeziia – proza – drama – esei. – 3-tie vyd. Kyiv : Smoloskyp, 2004. URL: <http://lecture.in.ua/yurij-lavrinenko-rozstrilyane-vidrodjennya.html> (data zvernennia: 07.04.2018).
8. Tsalyk S. M., Selihei P. O. Taiemnyiis pismennytskykh shukhliad : Detektyvna istoriia ukrainskoi literatury. Kyiv : Nash chas, 2010. 352 s.
9. Tsepa Oleksandra. Obraz avtora v poeziiakh Tarasa Shevchenka do zaslannia : monohrafiia. Kirovohrad : PP «Tsentr operatyvnoi polihrafii «Avanhard», 2014. 260 s.

ALEXANDRA TSEPA
Kropivnicki

THE IMAGE OF THE AUTHOR IN A SMILE CALLED «THE WAY I WRITE» WRITTEN BY OSTAP VYSHNYA

The article talks about the uniqueness of the creative person Pavel Gubenko. The article focuses on the achievements of modern literary critics in the aspect of professional reflection and biographical vicissitudes of the creative life of the famous Ukrainian humorist. The feasibility of applying creativity Ostap Vyshnya relevant in linguistic science the problem of the author explained. The specifics of appropriate tools selected for the main subject of the research outlined. On the material of smiles called «The way I write» features artistically expressed inner experience of the narrator and the specifics of his vision of the surrounding world understood. Aesthetic representation as encoded in the text of the author's individual picture of the world, and about the interests, preferences, quality of the narrator as one of the subjective forms of author's consciousness is formed. The conclusion of the feasibility analysis/interpretation of a smile called «The way I write» through the prism of the narrative manner is made. The article focuses on the promising ways of research as a specific text and of the whole heritage of Ostap Vyshnya.

Key words: the problem of the author; the image of the narrator; the inner world, the world; self-image, self-esteem, self-expectation.

АЛЕКСАНДРА ЦЕПА
г. Кропивницький

ОБРАЗ АВТОРА В «ТАК И ПИШУ» ОСТАПА ВИШНИ

В статье говорится об уникальности творческой личности Павла Губенко. Акцентировано на достижениях современных литературоведов в аспекте профессионального осмысления биографических перипетий и творческой судьбы известного украинского юмориста. Объяснено целесообразность применения к творчеству Остапа Вишни актуальной в филологической науке проблемы автора. Определено специфику соответствующего инструментария, выбранного для основного предмета исследования. На материале «Так и пишу» выяснено особенности художественно выраженного внутреннего опыта рассказчика, специфику его видения окружающего мира. Сформировано эстетическое представление как о закодированной в тексте авторской индивидуальной картине мира, так и об интересах, предпочтениях, качествах рассказчика как одной из субъективных форм авторского сознания. Сделан вывод о целесообразности анализа/интерпретации «Так и пишу» сквозь призму повествовательной манеры. Отмечено перспективные пути исследования как конкретного текста, так и всего наследия Остапа Вишни.

Ключевые слова: проблема автора; образ рассказчика; внутренний мир, окружающий мир; изображение себя, оценивание себя, ожидание относительно себя.

Стаття надійшла до редколегії 09.04.2018